

Aan Paulus

Over zijn brief aan de Galaten
en wat die met een mens doet

Aan Paulus

Over zijn brief aan de Galaten
en wat die met een mens doet

Luc De Saeger

© Carmelitana, Gent (www.carmelitana.be)

ISBN: 978-948-2434-31-9

Wettelijk Depot: 2022/0770/10

Vormgeving: Press Point.be, Kluisbergen

Druk: BestinGraphics

NUR: 707

INHOUD

Vooraf	7
Brief aan Paulus	9
Brief van Paulus aan de Galaten	
Structurering van de brief	172
Vertaling	175
Aantekeningen bij de vertaling	188
Dank	197

Vooraf

De brieven van Paulus zijn de oudste bronnen over Jezus Christus en zijn volgelingen. Ze dateren van twintig tot dertig jaar na de dood door kruisiging van Jezus. Veertien brieven op naam van Paulus zijn opgenomen in de canon van het Nieuwe Testament en zeven daarvan worden algemeen erkend als geheel en rechtstreeks van zijn hand. Een van die zeven is de brief aan de Galaten. Het is een rondzendbrief die bestemd was voor de gemeenten in Klein-Azië die Paulus had gesticht nadat hij er het evangelie had verkondigd.

Paulus is een tijdgenoot van Jezus. Maar hij heeft Jezus tijdens diens optreden in Galilea en Judea niet gekend. Hij kwam pas na de kruisdood van Jezus in contact met de boodschap van Christus. Aanvankelijk bestreed hij die boodschap en vervolgde hij de aanhangers van Christus. Nadien, na wat hij als een openbaring van de verrezen Christus ervaarde, werd hij de grote verkondiger en verspreider van die boodschap. Het is aan het inzicht en de ijver van Paulus te danken dat het geloof dat Jezus de Messias is die de Joden verwachtten, werd verkondigd onder de niet-Joden en dat die voor aansluiting bij het door God uitverkoren volk geen Joodse inburgering hoefden te ondergaan. Door hem verspreidde de christelijke boodschap zich over heel het oostelijke en centrale deel van het Middellandse Zeegebied.

In de brief aan de Galaten zijn we getuigen op de eerste rij van de moeizame strijd van Paulus om Joden en niet-Joden er van te overtuigen dat de christelijke boodschap openstaat voor

alle mensen, zonder etnische of sociaal-religieuze grenzen en toelatingsvoorwaarden.

De brief gaat over de kern van de christelijke boodschap. Hij omschrijft wat christenen zijn en welke consequenties het christelijke geloven heeft voor het leven. Dit duidelijk maken is voor Paulus van vitaal belang: heel de tekst zindert van emotie. Het is een heel persoonlijke brief, met een uitgebreid autobiografisch tableau, directe taal en ongecensureerde innigheid en grimmigheid. Nergens laat Paulus zich zo sterk kennen als hier.

Maar de brief is ook moeilijk. De redeneringen zijn niet altijd helder, de logica is niet altijd sluitend, de interpretatie van Bijbelse verhalen en citaten komt soms vreemd over en de zinsbouw laat het soms afweten. Bovendien bevat de brief zwaarbeladen woorden zoals 'gerechtiging' en 'genade'.

Kennis van de taal waarin de brief is geschreven, het koinè-Grieks, en van de context (Bijbelse context, de andere brieven van Paulus, de *Handelingen van de Apostelen*,...) zijn belangrijk en nodig om te begrijpen wat Paulus zegt. Om de brief te lezen als een geloofsuitnodiging en niet alleen als een historisch document moet je hem ook lezen vanuit de context waarin mensen nu leven. Dat betekent de brief op je leven leggen en je leven op de brief leggen. De brief biedt dan sleutels om je leven te interpreteren en te duiden, en omgekeerd, je leven geeft interpretatie en duiding aan de brief.

De volgende bladzijden zijn het resultaat van zo'n wisselwerking en dialoog.

Brief aan Paulus

Dag Paul,

Eindelijk schrijf ik jou een brief.

Het is misschien te gek om jou een brief te schrijven. Maar het moet. Want jouw brief aan christenen in Galatië achtervolgt me nu al meer dan dertig jaar. 'Achtervolgen' is een te negatief woord, het klinkt als een vloek, het voelt als een kwelgeest. Juister is dat mijn aandacht er telkens weer naartoe wordt gezogen. Je brief daagt me uit en brengt me in verwarring, maar soms hoor ik ook een vertrouwde, aanmoedigende stem.

Het is misschien te gek om jou een brief te schrijven omdat je die brief nooit zult lezen, nooit kunt lezen. Jij bent zo'n negentienhonderdvijftig jaar geleden gestorven, ik ben pas in de jaren negentienhonderdvijftig geboren. Jij kunt mij nooit gekend hebben. En ik zal jou nooit kennen.

Want wie ben jij? Allicht niet degene die beantwoordt aan het vage beeld dat ik van kindsbeen af van jou heb. Je bent dan de man die opgroeide in het zuiden van het huidige Turkije, in Tarsus, en het ambacht van tentenmaker leerde, de man die zich in Jeruzalem ging vervolmaken in de Bijbelstudie, die een overtuigd en rechtgeaard farizeeër werd, die vanuit die overtuiging de volgelingen van Christus vervolgde en liet opsluiten, die zich plots bekeerde tot volgeling van die Christus – een bekering die je als de indringendste gebeurtenis in je leven hebt ervaren, als een puur geschenk van Godswege – en die nadien alle streken ten oosten van de Middellandse Zee doorkruiste om die Christus te verkondigen. De man ten slotte die als gevangene naar Rome werd gevoerd en daar onthoofd zou worden. Dat is wat ik als kind te horen kreeg in de lessen 'gewijde geschiedenis', geïllustreerd

met afrolbare prenten op doek waarop we zagen hoe jij van je paard werd geslingerd toen je vanuit een hevig licht een hemelse stem hoorde zeggen: ‘Waarom vervolg jij mij?’,¹ of hoe je tijdens een hevige storm op zee de paniekerige matrozen rustig en beslist toesprak en hen veilig aan land bracht.²

Andere wonderlijke legenden over jou heb ik pas decennia later vernomen, meestal als achtergrond van een tafereel op een tekening of schilderij of als verklaring van een plaatsnaam. Bijvoorbeeld het verhaal dat toen je in Rome onthoofd werd, je hoofd driemaal op de grond stuiterde alvorens tot stilstand te komen en dat op die drie plaatsen terstond een bron opwelde – wat het ontstaan gaf aan de kerk Trefontana. De traditie die zegt dat je onthoofd bent, is ook de reden waarom je steevast wordt voorgesteld met een lang zwaard in de hand. Het waren iconografische weetjes die niets met mijn geloof te maken hadden. Eigenlijk hield men zich bij ons in de jaren 1950 en 1960 aan een zekere ascese in de prediking over jou. Alleen wat in de *Handelingen van de Apostelen* stond – een boek dat deel uitmaakt van het Nieuwe Testament en dus ‘onder goddelijke inspiratie’ is geschreven – werd doorgegeven. Met één kleine uitzondering: in de prediking en iconografie val je bij je bekering van je paard, iets wat niet in het Nieuwe Testament vermeld staat.

Later heb ik je leren kennen als de man die ons voorzag van mooie teksten op plechtige of belangrijke momenten: je ‘Hooglied van de Liefde’³ op huwelijksvieringen, en je teksten over de

---

1 Hand 9:4; 22:7; 26:14

2 Hand 27:14-44

3 1 Kor 13:1-13

verrijzenis en de overwinning op de dood⁴ bij uitvaartdiensten. Al je andere teksten die we elke zondag in de mis hoorden (en eigenlijk ook die die ik zojuist vernoemde) riepen alleen het woord ‘moeilijk’ op – waarbij ‘moeilijk’ een eufemisme is voor ‘onbegrijpelijk’; het was het moment waarop we het opgaven om onze aandacht bij de misviering te houden. Ik voelde me niet door jou aangesproken, ik werd moe van jou en wilde jou liefst mijden. Je bleef de man van de plechtige woorden op plechtige momenten, minder de man in wie we een voorbeeld zagen om na te volgen; daarvoor was je te veraf staand, te heilig, meer dan andere heiligen.

Toch sprak je bij veel mensen tot de verbeelding. Je naam was heel populair als doopnaam, zowel in het protestantse Nederland als in het roomse België, vooral in de decennia tussen 1960 en 1980.

De invloed van je brieven liet zich misschien het sterkst voelen in de ethiek en de praktische regels: vrouwen bedekten steevast hun haar als ze een kerk of kapel binnengingen⁵ en dienden te gehoorzamen aan hun man;⁶ celibatair leven ‘omwille van het Rijk Gods’ genoot hoger aanzien en weduwen hertrouwden bij voorkeur niet.⁷ Dit heb ik nog meegemaakt in mijn jeugdijaren. Vanaf de jaren 1960 verminderde de impact van deze regels, samen met de impact van het kerkelijke gezag op de samenleving. Hoeveel leken zouden geweten hebben dat

---

4 1 Kor 15:1-58

5 1 Kor 11:5-15

6 Ef 5:22; Kol 3:18

7 1 Kor 7:7-9

de Kerk zich bediende van (uit hun context gehaalde) uitspraken van jou, Paul, om die regels op te leggen?

Nu ik dit overdenk: één tekst is me toch wel bijzonder bijgebleven. Het is de lezing die de Kerk gekozen heeft voor de eerste zondag na Kerstmis, het feest van de Heilige Familie. Die lezing is een fragment uit de brief aan de christenen van Kolosse: 'Vrouwen, wees uw man onderdanig.'⁸ Ik zie nog goed voor mij het tafereel dat zich na de mis afspeelde in het gezin van mijn vrouw. De kerstdagen met hun warme gezinssfeer en (ietsje) intensere geloofsbeleving waren nog maar net achter de rug of mijn schoonmoeder kwam kwaad thuis van de zondagsmis en deed wat haar te doen stond: zorgen dat er een zondags middagmaal op tafel kwam. Openlijk vloeken deed ze niet, maar ze was 'not amused'. Het mansvolk in huis deed er verveeld het zwijgen toe. Jaren later stond ik zelf als lector voor de taak deze lezing naar voren te brengen. Ik heb toen een andere tekst in je brieven opgezocht die kon aansluiten bij het thema 'gezin'; hopelijk is er toen geen vrouw met een gemoed vol opstandigheid naar huis gekeerd.

Ik ben niet van protestantsen huize en ik ben niet opgegroeid met je teksten over geloof als enige voorwaarde om gered te worden of over genade als het geschenk dat het ons mogelijk maakt te geloven. Die gedachten waren misschien niet afwezig, maar ze zijn alleszins nooit, gestold in leerstellingen, in onze rooms-katholieke geest gedramd. 'Rechtvaardigingsleer', 'kruistheologie', 'sola gratia', 'sola scriptura',... het zijn begrippen die me nu niet vreemd zijn maar ze hebben me niet gevormd, ik

---

8 Kol 3:18

heb ze niet ingeademd, ze zijn niet de mal van mijn geloven. Ons werden veeleer de levens van heiligen voorgehouden: handel zoals zij en doe goede werken. Alsof jij, Paul, een beetje op veilige afstand van ons werd gehouden. Ik ben me alleszins niet bewust van een ideologische beïnvloeding door jouw teksten. In de rooms-katholieke Kerk lazen we de Bijbel niet, laat staan dat we er teksten uit memoriseerden. We kenden een reeks verhalen, stichtende verhalen, ontdaan van contextuele ballast en zware theologie.

En toen leerde ik je brief aan de Galaten kennen. Het was midden jaren negentig van vorige eeuw, ik was midden in mijn jaren veertig. Ergens las ik dat jij en Petrus, de twee grote steunpilaren van de eerste Kerk, ruzie hadden gemaakt en dat jij Petrus de huid vol had gescholden. Het onthutste me, ik kende alleen het verhaal van de *Handelingen van de Apostelen* en daar verliep alles, hoewel niet zonder problemen, toch in peis en vree. Die ruzie staat vermeld in je brief aan de Galaten.⁹ En zo las ik die brief.

In het relaas van die confrontatie met Petrus stond een zin die me aansprak en me niet losliet: ‘Christus leeft in mij.’¹⁰ Je brief bevat nog enkele andere korte en heel sprekende uitspraken: ‘Er is geen Jood meer en geen heiden, geen vrije en geen slaaf, geen man en vrouw, allen zijn wij één in Christus’,¹¹ en ook ‘Tot vrijheid heeft Christus ons bevrijd. Houd dus stand en laat u niet opnieuw een slavenjuk opleggen.’¹²

---

9 2:11vv.

10 2:20

11 3:28

12 5:1

De aandacht was gewekt. Maar je brief in z'n geheel lezen lukte niet. Want je brief is moeilijk. Daarom maar eerst *over* je brief lezen. Zo werd mijn aandacht geprikkeld door drie zaken.

Vooreerst houdt een aantal Bijbelgeleerden vol dat je brief geschreven is rond het jaar 49 en dat hij daarmee je oudst bekende brief is. Wie zegt: 'oudste brief van Paulus', zegt meteen ook oudste tekst van het Nieuwe Testament, of nog anders gezegd: de eerste tekst uit de kringen van mensen die in Christus de Messias zagen, het allereerste getuigenis uit de oude Kerk. Dat geeft aan je brief een speciaal statuut: wie deze brief leest, leest de oudste woorden die over het christendom zijn overgeleverd.

Tweede prikkel. Je brief is gericht aan de Galaten, een volk dat leefde in het noordelijke deel van Klein-Azië. De Galaten zijn verwant aan de Kelten, die, verspreid over verschillende stammen, het grootste deel van Europa bewoonden. De Galaten zijn dus verre neefjes van mijn bet-bet-betovergrootouders, als ik me als blanke West-Europeaan zo mag uitdrukken. De brief is met andere woorden gericht aan mensen die, zij het heel ver en heel miniem, familie van mij zijn. Ook dat spreekt tot de verbeelding.

Maar de fascinatie voor deze twee elementen mag me niet verblinden. Er zijn immers ook geleerden die beweren dat je brief later is geschreven en dat hij niet is gericht aan kerken die gelegen zijn in het gebied waar het volk van de Galaten woonde, maar aan kerken die zuidelijker gelegen waren, in het bestuurlijke gebied dat de Romeinse bezetter met de naam 'Galatië' aanduidde, niet het territorium waar het Galatische volk leefde, maar het territorium dat de Romeinen bestuurden. Ach,

elke Bijbelgeleerde die zich met deze vragen bezighoudt, heeft wel elementen die hij als doorslaggevend beoordeelt, terwijl hij de argumenten van de andere partij maar relatief vindt. Bij elk van die standpunten gaat het over waarschijnlijkheden en over het gewicht dat men aan die waarschijnlijkheden geeft. Gelukkig heeft een oordeel in deze kwesties geen invloed op de manier waarop je brief wordt gelezen.

Een derde element dat de nieuwsgierigheid aanwakkerde in boeken over je brief is zijn rol en invloed door de eeuwen heen. Met jouw brief in de hand hebben protestanten de strijd aangeboden tegen een roomse Kerk die zielenheil te zeer verbond met het opstapelen van verdiensten. En omdat je zo opkomt voor de vrijheid en de gelijkheid tussen mensen binnen de eenheid met Christus is je brief voor mensen en volkeren een steun geweest in hun strijd tegen raciale en sociale onderdrukking; hij wordt wel eens de ‘magna charta’ van de christelijke vrijheid genoemd.

Ik ben dus je brief beginnen te lezen. Na de aantrekkingskracht groeide nu ook de weerstand. Ik stoorde me aan je redeneringen die me niet sluitend overkwamen en aan je soms wel heel aparte interpretatie van Bijbelse verhalen en citaten. Maar vooral stoorde ik me aan je wij-zij-denken, wij-de-goeden en zij-de-slechten. En ik kwam erachter hoe je retorisch-strategisch te werk ging om mensen af te zetten tegen andere mensen en hen voor jou te winnen. De manier waarop jij je tegenstanders aanpakt, met etiketten, insinuaties en vervloekingen, leek me niet zo netjes. Verscheidene keren heb ik gedacht: dit doe je niet! Ja, ik heb me druk gemaakt over jou.

Maar als je brief mijn weerstand opwekt, zegt dat ook iets over mijzelf. Laat me die weerstand niet ontkennen, maar verkennen. Pas zo kan ik openstaan voor jou en de boodschap van je brief.

Wij kiezen graag partij. Het gebeurt dat lezers, meer en vlugger dan ze beseffen, partij kiezen voor jou. De kans bestaat dat we ons al dan niet bewust vereenzelvigen met jou en al vlug denken dat we je opvattingen delen. Het feit dat dit een brief is, nodigt daartoe uit: brieven worden in de eerste persoon geschreven en gelezen. De lezer kruipt in de huid van de schrijver. Dat is de kracht en de strategie van bijvoorbeeld een briefroman. Eigenlijk zou je een brief moeten horen in plaats van hem te lezen – en dat is net zoals het bij de Galaten ging: op hun bijeenkomsten hoorden zij jouw brief voorlezen. Dan word je een toe-gesprokene, dan ervaar je de afstand (en de relatie) tussen de brieveschrijver en de geadresseerde, afstand en (poging tot) relatie want relatie vooronderstelt onderscheid en afstand tussen de partners.

Maar we kunnen het ook opnemen voor de Galaten die jij er van langs geeft, of voor de mensen die hen volgens jou ophitsen. Dan kiezen we voor de underdog en denken we een stem te moeten geven aan de stemlozen; we zien dit misschien zelfs als een nobele taak. De kans bestaat dat we ons door zo partij te kiezen afsluiten voor wat je eigenlijk wilt zeggen – ook aan ons.

Want dat is de bedoeling van je brief: mensen aanspreken, hen een boodschap meegeven. Als we dit strikt interpreteren als een boodschap die alleen gericht is aan de Galaten op een welbepaald moment in een welbepaalde situatie, dan lezen we de brief als een historisch document waar wij buiten staan.

Naast ons vereenzelvigen met jou of partij kiezen voor de Galaten is dit een derde houding: constateren, onderzoeken waar er onduidelijkheden rijzen, proberen de historische en culturele en religieuze context te reconstrueren... Constateren en reconstrueren, afstandelijk, objectief (liefst met een kritisch oog voor onze 'objectiviteit'): het levert studies op die dikwijls indrukwekkend zijn qua kennis en belesenheid, en soms ook indrukwekkend vermoeiend om te doorploegen. Die studies zijn nodig. Maar als lezer blijf je dikwijls achter met de vraag: wat zegt mij dit nu? wat moet ik hier nu mee? En dat is toch de vraag waartoe je brief oproept, zo is je brief van meet af aan begrepen, niet als een historische bron en tijdsdocument, maar als een blijvende boodschap voor mensen van elke generatie. Net – en alleen – daarom is hij over de generaties en gemeenten heen overgeleverd en opgenomen in de canon van het Nieuwe Testament.

Luisteren met het open oor van een persoonlijk aangesprokene houdt verscheidene zaken in. Vooreerst, de brief lezen alsof het een eerste kennismaking is: met de nieuwsgierigheid en de verwondering van een eerste lezer, iemand die niet weet wat de aanleiding, de boodschap of bedoeling van de brief is en die niet weet hoe de brief in inhoud en stemming evolueert. Dit is niet evident wanneer het gaat om een tekst die je eigenlijk al vele malen hebt gelezen. Maar de oefening doet wel stilstaan bij wat in elke fase van de brief wordt gezegd, en houdt je alert voor het onverwachte in de tekst. Daarnaast, en tegelijk, proberen te horen en te begrijpen wat jij zegt en wat jij niet of tussen de regels zegt – ook dit vanuit de ingesteldheid van de eerste lezer: begrijpen vanuit wat tot dan toe is gezegd, niet met een blik op

wat nog komt. Vervolgens, achterhalen wat dit alles mij, de lezer, zegt of niet zegt. 'Paul, jij zegt dit, maar wat zegt mij dit?' En dan kun je, tot slot, als aangesprokene het Bijbelse woord uitspreken: '*Hineni*, hier ben ik', ik weet me aangesproken en zie, ik stel me open, dit is mijn antwoord.

Zo'n antwoord is deze brief.

Deze antwoordbrief is opgesteld in de eerste persoon enkelvoud. Na het voorgaande lijkt dit evident. Ik geef twee bijkomende redenen.

In de eerste plaats dwingt schrijven in de ik-persoon me tot anders en grondiger denken, tot nauwgezet formuleren. Het valt me alleszins op dat het gemakkelijker spreken is *over* jou dan *tot* jou (hoewel het nooit makkelijk spreken is over 'die moeilijke Paulus'), makkelijker in de derde persoon enkelvoud dan in de tweede persoon. Als ik *over* jou spreek, jij als 'hij', dan kom ik vlug tot het beschrijven van wat jij zegt of doet, het weergeven van standpunten onder Bijbelgeleerden rond interpretatieproblemen en theologische discoursen, zaken die dikwijls nuttig en nodig zijn, maar waarbij ik me als lezer meermaals aan het eind afvraag: goed, maar wat dan? wat nu? welke boodschap heb ik of hebben wij daar nu aan? Die vraag blijft permanent op de voorgrond als ik denk en schrijf in antwoord op jou, in de eerste persoon enkelvoud. Dan is die vraag het criterium dat bepaalt wat overblijft na alle denken en schrijven. Exegetische verkenning en studie is absoluut nodig: ze levert interpretatiesleutels en inzichten op taalkundig, godsdienstwetenschappelijk, historisch en cultureel vlak, toont hoe duizenden geleerden en kerkmensen in de loop van tweeduizend jaar je brief hebben gelezen, verruimt daardoor

de altijd beperkte blik van de enkeling anno 2022 en wijst hem/haar op blinde vlekken in zijn/haar aandacht en gevoeligheid. Dit alles moet je naar best vermogen verwerven en verwerken. Alleen, daar stopt het niet, toch niet als je wilt komen tot een *'hineni, hier ben ik'*. Ik heb een poos geprobeerd te schrijven in de wij-vorm. Maar achter een 'wij' kun je je verschuilen. Bovendien ga je er met een 'wij' te vanzelfsprekend – en dus ook te vlug – van uit dat de ander ook zo denkt. Denken en verwoorden in de ik-vorm houdt me bij de les.

Ik overwoog op een bepaald moment een andere mogelijkheid: mij niet richten tot jou maar tot God, in een spreken met God of bidden tot God het hebben over je brief en wat die met mij doet, mijn waardering voor jou uitspreken en sakkeren op jou. Maar er rezen twee bezwaren tegen een brief aan God over jouw brief. Vooreerst is er het gevaar (dat er sowieso altijd is, maar nu nog meer) dat ik van God een beeld maak naar mijn beeld. Zo'n god zou dan wel vlug akkoord gaan met mijn oordelen of er minstens oor naar hebben. Net voor zo'n gevaar – een imaginair beeld van God – waarschuwt je brief, zo denk ik ontdekt te hebben. En verder, als ik kritiek op jou zou hebben, lijkt het me de meest open houding om die rechtstreeks tot jou te richten en niet tot een derde. Iemand met wie je in de clinch ligt rechtstreeks aanspreken, met open vizier met hem debatteren, maakt veel kwetsbaarder.

Ik richt me dus rechtstreeks tot jou, Paul. Maar wie is de 'jij' tot wie ik me richt? Niet de Paul die ik zonet beschreef, de Paul uit de lessen 'gewijde geschiedenis', ook niet de Paul van de wonderlegendes of die van de dogmatische constructies, zelfs niet de Paul die Lucas portretteert en waarover hij rapporteert in